

Quan sát văn minh Tây Phương

Tác Giả: Vĩnh Sinh

Thứ Tư: 04 Tháng 8 Năm 2010 21:04

CHUYẾN PHAN CHÂU TRINH, HUỖNH THỨC KHÁNG VÀ TRẦN QUÝ CÁP ĐI XEM CHIẾN HỒM NGA CẬP BẾN Ở VĨNH CAM RANH, THÁNG 4, 1905

Phan Châu Trinh, Huỳnh Thức Kháng và Trần Quý Cáp đang làm cuộc Nam du từ tháng 2 năm 1905, bắt đầu từ Quảng Nam (...). Vào đến Nha Trang thì đã tháng 4, nghe tàu Nga đang ghé ở Cam Ranh, ba chí sĩ bèn giả làm người bán thuốc để đi thuê ghe ra tận nơi nhằm quan sát văn minh Tây phương cho thỏa chí. Chúng ta thấy phác họa bức tranh toàn cảnh của cuộc đi “thăm hỏi” đó.

*Văn dân nô lệ công quyên họ,
Bất cứ văn chương túm mung trung.*

Phan Châu Trinh, “Chí thành thông thánh”, 1905

*Văn chương tám vớ mớ mùng,
Muôn dân nô lệ dúi chân công quyên.*

V.S. dịch

Hồ m ở i Baltic đang cập bến ở Madagascar

Lời dẫn nhập: Chiến tranh Nhật-Nga chính thức bắt đầu từ ngày 10 tháng 2, năm 1904. Sau khi Nga thất bại hai cảng Đông Liên (Port of Dalny) và Lữ Thuần (Port Arthur) trên bán đảo

Liên Đông, Nga y u th rõ r t. Không th d a vào h m đ i Thái Bình D (Pacific Fleet) đ t đ o th c , Nga ph i trông ch vào h m đ i Baltic. R i c ng Liepaja vào gi a tháng 10 năm 1904, h m đ i Baltic ph i đi vòng Phi châu r i đi qua n Đ D ng tr c khi ng c lên Thái Bình D ng. D c đ ng v a đi v a tránh s nhòm ngó c a h i quân Anh – b i Anh là đ ng minh c a Nh t. Madagascar và Vi t Nam là hai thu c đ a c a Pháp lúc b y gi , b i v y Nga có th c p b n Madagascara và Cam Ranh đ l y thêm than đá và l ng th c. Đ n cu i tháng 3 năm 1905, h m đ i Baltic c p b n Cam Ranh.

M t khác, Phan Châu Trinh, Hu nh Thúc Kháng và Tr n Quý Cáp đang làm cu c Nam du t tháng 2 năm 1905, b t đ u t Qu ng Nam. Nam du nói nôm na là “đi vào Nam”, Nam đây g m c Nam b , nh ng gi a đ ng vì Phan Châu Trinh b m n ng Phan Thi t nên đành ph i quay v . Trong ba ng i, Phan Châu Trinh thi H i đ phó b ng khoa Tân S u (1901) nh ng đã qu i n t quan t đ u năm 1905; còn Hu nh Thúc Kháng và Tr n Quý Cáp v a đ ti n sĩ khoa Giáp Thìn (1904) nh ng c hai đ u không ra làm quan.

M c đích c a cu c Nam du là xem xét dân tình và tình hình, đ ng th i chiêu m nh ng ng i cùng chí h ng đ v ch đ ng c u n c. Đ n Bình Đ nh, v a g p ngày t nh m khoa thi, “ng i h i h ch đông có năm, b y trăm”.² Phan nghĩ r ng “cái h c khoa c làm h i ng i n c ta đã lâu,... ngày nay còn chun đ u vào nh ki n, gi c m ng mê say này không cho m t g y ngang đ u không th nào th c d y đ c”.³ C ba gi đ ng vào tr ng thi r i làm m t bài th và m t bài phú, ký tên chung là Đào M ng Giác. K th t, bài th do Phan Châu Trinh làm, có đ u đ là “Chí thành thông thánh” (Lòng thành thông đ t đ n thánh hi n); còn bài phú “L ng ng c danh s n” (Ng c t t tìm núi danh ti ng) do Hu nh Thúc Kháng và Tr n Quý Cáp cùng làm chung. Đó đúng là “ti ng sét r m vang c trong n c, h c gi i ta trong hai m i năm nay, l y v n t c đ ng đ m mang phong khí, thì bài thi bài phú đó cũng là m t bài có nh h ng trong lúc đ u tiên”.⁴

Vào đ n Nha Trang thì đã tháng 4, nghe tàu Nga đang ghé Cam Ranh, ba chí sĩ bèn gi làm ng i bán th c ăn r i thuê ghe ra t n n i nh m quan sát văn minh Tây ph ng cho th a chí. Chúng ta th phác h a b c tranh toàn c nh c a cu c đi “thám hi m” đó.

|

T ng sáng ngày 31 tháng 3, 1905, t ng chi c khu tr c h m Nga t t ló đ ng c a bi n v nh Cam Ranh còn quy n s ng mù. Nh ng chi c tàu này v t c a Bé vào v nh tr c đ ki m n i th neo an toàn cho đoàn tàu 45 chi c c a h m đ i Baltic, 5 t c h m đ i Thái Bình D ng II,

dòng quy định của đội của Rozhestvensky.

Chỉ trong vòng 2 tiếng đồng hồ sau đó, hạm đội Baltic thả neo, “đưa thành 5 hàng song song với nhau chỉn hạm đội của chúng ta vào.”⁶ Sau 28 ngày trôi qua vẫn không thấy tin tức từ Madagascar thuộc Pháp, Cam Ranh là bến cảng ngụy chân đầu tiên sau mặt hàng trình dài 4.500 hải lý. Cam Ranh cũng là trạm tiếp tế nhiên liệu và lương thực cùng trạm khi đoàn tàu này lên đường đi Vladivostok nhằm tiếp chi viện cho hạm đội Thái Bình Dương đang tranh hùng với hải quân Nhật trên vùng biển Bắc Á Thái Bình Dương. Cam Ranh còn là điểm hẹn với hạm đội Thái Bình Dương III của đội của Nebogatoff hãy còn lơ lửng theo sau. Trạm đó Cam Ranh đã mất thì là bến cảng khá nhộn nhịp của hải quân Pháp. Vào thời điểm năm 1905, quân cảng này đã “đắm chìm trong hoang vắng điêu tàn”.⁷ Nhưng dù sao Cam Ranh vẫn nổi danh là một “hải cảng thiên nhiên toàn bích, an toàn, rộng rãi, một nơi cực kỳ thuận lợi”.⁸ Chỉ huy hạm đội Nga tuy đã lợi thế, nhưng những giàn pháo 12 ly và 10 ly trang bị trên tàu là lý do khiến nhiệm vụ quan sát viên cho hải quân Nga “chắc có thể thua trận trong trận đánh khi khả năng pháo kích của họ quá tồi”.⁹ Bởi vậy, sau khi hạm đội Baltic vào hạm đội Cam Ranh, đội luồn báo chí ở Singapore, Manila, Malacca, Sài Gòn, Hồng Kông và những thành phố thuộc Hoa Kỳ ven biển Thái Bình Dương không ngừng chào đón và mời chào hạm đội chi viện không tốn khoáng hải sự phí tổn ra trong nay mai.¹⁰ Sĩ phu nước ta chắc hẳn cũng vui vẻ mà theo dõi đội của những dân tộc của chiến tranh Nhật-Nga.

Ngày 2 tháng 4, đội của Pháp de Jonquières, phó chỉ huy hải quân Pháp ở Thái Bình Dương, đến thăm hạm đội của Descartes ghé thăm xã giao hạm đội Nga. Nhưng khi de Jonquières trôi qua ngày 22 tháng 4, tuy vẫn giữ thái độ hòa nhã bất chấp, đội của Pháp yêu cầu hạm đội Nga phải rời hạm đội trong vòng 24 tiếng đồng hồ.

Tại sao Pháp lại có thái độ lạnh nhạt với Nga? Lý do thực sự nhất là lực lượng Nga đang bị lực lượng Nhật do danh tướng Nogi Maresuke chỉ huy dồn ép trên chiến trường Mãn Châu. Nhưng lý do chính yếu vẫn là áp lực của Nhật và đội ngụy minh là Anh. Bằng mọi cách, hai nước này đòi Pháp phải ngừng chỉ huy những “hành động có tính cách dung túng” (indulgent attitude) đối với hạm đội Nga. Thêm vào đó, chính quyền Hoa Kỳ cũng cảnh giác trước sự xuất hiện của hạm đội Nga ở mặt trận điểm không cách bao xa thuộc địa mà họ mới chiếm được Tây Ban Nha là Phi Luật Tân.

Nhật báo Evening Sun ở New York bình luận: “Nếu không có sự dung túng” của Pháp và “tâm hồn của là sự vô ý” của chính quyền Đông Pháp đã cho phép hạm đội Nga ghé vào Cam Ranh lâu hơn thì chỉ trong 24 tiếng đồng hồ theo luật quốc tế, thì Rozhestvensky không tài gì có thể chuồn bỏ giao chiến với hạm đội Nhật. Bài báo kết luận là “ai cũng thấy rằng nếu không có sự che chở của Pháp”, toàn bộ hành trình 18.000 hải lý của Rozhestvensky từ biển Baltic, xuống

Đi Tây Phương, vòng châu Phi qua Ấn Độ Phương, rồi ngược lên miền Bắc Thái Bình Dương “bất quá chớ là một kế hoạch vô vọng, điên khùng” (a hopelessly mad enterprise).¹¹ Công nói thêm là hạm đội Baltic phải đi tránh sự nhòm ngó của hải quân Anh, nhưng phải có căn cứ hải quân của Pháp ở Madagascar và Việt Nam cung cấp than đá và lương thực nên cuối cùng mới có thể tham chiến, mặc dù sau đó sự bất hải quân Nhật của đội đô đốc Tôgô Heihachirô (mà sách ta thường gọi là Đông-hải quân Bình-bát-lang) tiếp kích eo biển Tsushima và tiêu diệt sau 24 giờ giao tranh.

Trước yêu sách đòi ngừng chiến chính quyền Đông Phương, đúng 1 giờ trưa hôm sau, Rozhestvensky ra lệnh neo và cho hạm đội Baltic “dàn thành đội ngũ ngoài cửa vịnh Cam Ranh”. Quang cảnh hoành tráng của hạm đội Nga lúc bấy giờ được mô tả trên báo The Times của Anh như sau: “Các chiến hạm Nga dàn thành một hình cánh cung dài như vô tận, trải dài từ mũi Valera sang tận mũi bên này của bán đảo Cam Ranh”.¹² Sau khi de Jonquières đã trở về trú ẩn ở chân núi hạm đội của Rozhestvensky ra đi về phía vịnh, nhưng tránh trách nhiệm cho Pháp là đã cho phép hạm đội Nga vào vịnh thêm nhiên liệu và lương thực trong một thời gian khá lâu, ông đánh điện về sự chệch hướng và lộ lộ khôn khéo, trả lời như chệch hay bất cứ gì về tình hình chiến sự Nhật Nga: “Hạm đội Nga đã rời biển An Nam và đang tiến về hướng Đông. Không rõ sẽ đi đâu!”¹³ Sau một thời gian tuồn đổ lương hạm đội của de Jonquières về phía khu vực, Rozhestvensky lại đưa hạm đội của mình vào biển sâu, biển này là vịnh Vân Phong, không cách cửa Bé bao xa. Trên thực tế Rozhestvensky chuyển ra khỏi biển Việt Nam vào ngày 14 tháng 5, sau khi hạm đội Thái Bình Dương III của đô đốc Nebogatoff đã bắt kịp và đã lấy thêm than đá nhằm chuẩn bị cho cuộc hành trình đến miền. Ngoài ra, trước khi rời Cam Ranh, Rozhestvensky cũng đã khôn khéo dàn xếp để de Jonquières mặc nhận cho một số tàu tiếp tế của hạm đội Baltic khi di chuyển ngày nhưng có thể thời gian để bắt kịp than đá.

Công nói thêm là trước đó, vào ngày 15 tháng 4, biển chiến hạm của hãng Hamburg-Amerika (Đức) chở 30.000 tấn than đá đã cập biển Cam Ranh để cung cấp nhiên liệu cho hạm đội Baltic. Vì không biết cuộc chiến sẽ kéo dài bao lâu, nên chiến hạm đội cũng lập kế hoạch than tại miền biển. Nhưng chệch trên tàu hải quân để trở thành nạn nhân chiến. Than đổ biển bãi ngay cửa trên boong tàu, chệch có sàn pháo đài được chệch trở về như khi vịnh vút khi lâm chiến.¹⁴ Tàu chiến cũng mang theo thực phẩm gia đình cho thực phẩm gia đình qua một đội chiến trung gian ở Sài Gòn. Hôm đó cũng là ngày đầu tiên sau một tuần lễ lên đên trên đội phương, thực phẩm trên tàu được ăn xúp bột và rau tươi chế tại Sài Gòn. Nhưng thực phẩm nhân viên Pháp cung cấp lương thực để lo cho hạm đội, từ trái cây, rau tươi, cho đến bột mì, đồ hộp hay thịt gà, thịt bò. Nhưng hàng này bán “với giá cao kinh khủng, chệch nói nhưng một hàng xa xỉ có lẽ là hơn như rượu vang hay rượu u mạnh”. Bởi vậy, có thể hiểu tại sao chính phủ Đông Pháp đã chệch không muốn nhanh chóng chấp hành lệnh trục xuất.¹⁵ Thực phẩm nhân viên Việt cũng thực phẩm mang thực phẩm ra bán bằng ghe.¹⁶ Đô đốc biệt vào đêm 16 tháng 4, 1905, biệt thực phẩm Nga sẽ ăn một ngày lễ Phục Sinh, ghe thuyền của các thực phẩm nhân viên Việt chế gà vịt, rượu để bán cho thực phẩm khuya. Thực phẩm Nga nhận xét là các một hàng do nhân viên “An Nam” chế ra bán giá phải chăng, được biệt hải quân tiếp tế tán thưởng món rượu để, khen là “một thực phẩm gia đình của nhân viên Nga 17 – ý chệch mua so sánh với rượu Vodka.

II

Có ai ngờ trong nhäng ghe ra bán thäc phẩm trên tàu Nga lúc äy äi có chiäc ghe chä ba ngäi giä đäng thäng nhân đä quan sát tän mät văn minh cä khí cäa phäng Tây! Ba thäng nhân giä đäng này không ai khác hän là ba nhà chí sĩ Phan Châu Trinh, Huänh Thúc Kháng và Trän Quý Cáp trong chuyän Nam du.

Trong tä truyän, Huänh Thúc Kháng ghi äi vä viäc lên xem tàu Nga qua mäy dòng đän giän nhä sau: “Lúc đi ngang qua Nha Trang, đäc tin chiän häm Nga đäu täi Cam Ranh, bèn giä khách buôn, thuê thuyän đánh cá, mua träng gà cùng trái cây các thä, lên thuyän Nga xem rät khoái. Đäy chäng qua vì tính thiäu niên hiäu kä, chä không có ý gì”.18

Trong ba nhà chí sĩ nói trên, chä có Huänh đä äi chäng tä vä cuäc “thám hiäm” đäc đảo này. Cũng đä hiäu thôi, vì Trän Quý Cáp thì mät säm – ba năm sau (1908), khi phong trào Dân biän ä miän Trung bät phát, cä bä án sát Khánh Hoà là Phäm Ngäc Quát sát häi, còn Phan Châu Trinh thì ít khi đä cäp đän viäc riêng tä trong các träc tác văn xuôi (häu hät là chính luän), hay näu có nhäc täi chuyän riêng chẳng näa thì cũng đä làm sáng tä nhäng công viäc chung có liên hä täi đäng bào và đät näc mà thôi. Hän näa, ngäi näc ta häu nhä không có truyän thäng biên chép chi tiät vä mäi sä viäc.

Các đây khá lâu, khi đäc nhäng dòng chäng tä trên đây cäa Huänh Thúc Kháng, ngäi viät không khäi äy làm ä. Đã đành Huänh Thúc Kháng là ngäi có trí nhä tuyät väi, häu nhä chäng bao giä än än các chi tiät, bäi väy chúng tôi tin viäc các cä tä mình “täo điäu kìän” đä lên quan sát chiän häm Nga hän 100 năm träc đây phäi là chuyän có thät nên Huänh mäi ghi äi trong tä truyän cho häu thä biät. Tuy nhiên, ngäi viät không khäi thäc mäc vì sao mät viäc kä thú và có ý nghĩa nhä väy mà tä träc täi nay ít thäy ai nhäc đän. Thäc mäc äy cä än vän trong đäu. Chuyän mäo hiäm cäa các cä xui chúng tôi nhä äi mät mäu chuyän täng tä xäy ra ä Nhät Bän vào giäa thäp niên 1850.

Khi chiän thuyän cäa đä đäc Matthew Perry (Hoa Kä) đän Nhät än đäu tiên vào năm 1853, nhà chí sĩ Yoshida Shäin (ngäi mà Phan Bäi Châu thäng gäi là Cát-đän Tùng-âm ä&&&&) nhän thäy cän phäi tìm hiäu vä Tây phäng nên đã táo bäo chèo thuyän nhä ra biän räi tìm cách đät nhäp lên tàu cäa Perry đä tìm đäng du häc. Kä hoäch không thành, Shäin bäbät và bä giao trä äi cho cä quan häu trách Nhät, räi bä giam äng mät thäi gian träc khi bä hành quyät. Qua nhäng hành đäng quä cäm trong cuäc đäi vän vän 29 năm, sau khi mät Shäin đäc ngäi Nhät xem là “ngäi đi tiên phong cäa phong trào đän đän Minh Trä Duy tân”. Mät chi tiät rät ít đäc

biết tôi, nhưng cố Ngô Đôn Kô có thu thập tài liệu ngay khi quan trọng lên án đày Huân Thúc Kháng ra Côn Đảo (1908) “có đến việc đi xem thuyền Nga mà biết tôi”.

Như tôi chuyên cũ, gần đây chúng tôi tìm được các sách nói về hạm đội Baltic thì xem có cuốn nào ghi lại thời gian hạm đội cướp biển Cam Ranh hay chăng. May mắn thay, chúng tôi tìm được hai cuốn sách tiếng Anh, một cuốn về bi kịch nghiên cứu về hạm đội Baltic và một cuốn là hồi ký của một sĩ quan Nga trên hạm đội Baltic còn sống sót sau trận hải chiến và hải quân Nhật - eo biển Đồi Mã. Cả hai cuốn thu thập tài liệu khá chi tiết nhưng số việc xảy ra khi hạm đội vào đảo Cam Ranh. Hai cuốn sách đó là : The Fleet That Had to Die (Hạm đội phiêu bạt tiêu diệt) của Richard Hough và Tsushima (Eo biển Đồi Mã) do A. Novikoff-Priboy trình bày tác. Những thông tin về hạm đội Baltic trong thời gian cướp biển Cam Ranh trong phần đầu của bài viết này phần lớn dựa theo hai nguồn tài liệu đó. Căn cứ vào những thông tin này chúng tôi mới biết chắc là có khá nhiều ghe thuyền của các thuyền nhân người Việt ra bán cho thuyền trưởng và việc lên tàu của các thuyền nhân này cũng khá dễ dàng – một phần có lẽ do nhu cầu khẩn thiết của thuyền trưởng người Nga và lòng thương hại, đức bi tâm của các thuyền trưởng. Do đó, chúng ta có thể suy luận là việc giết hại thuyền nhân của ba nhà chỉ huy cũng không mấy khó khăn, điều kiện thuận lợi là cần phải có óc quỵ cảm, táo bạo và linh thì hạm đội mới dám nghĩ tới việc hoả ch.

Vậy trong ba Phan Châu Trinh, Huân Thúc Kháng và Trần Quý Cáp, ai là người khởi xướng việc này? Chắc hẳn người đó không phải là Huân Thúc Kháng, vì đúng như nhà nghiên cứu Huân Lý đã nhận xét, Huân Thúc Kháng “nhanh nhẹn chủ trương các công việc chính trị ngoài đời”.¹⁹ Phan Châu Trinh và Trần Quý Cáp tính tình đã hăng say mà còn có tầm nhìn sâu rộng, đức bi tâm Phan là người “tôn trọng và nhân ái”²⁰ và chắc hẳn là nhân vật có đầu óc táo bạo nhất trong ba. Chắc hẳn xem một vài hành tung của Phan thì rõ.

Ví dụ, chừng bao lâu sau chuyến Nam du, khi nghe tin Phan Bội Châu đã đi Nhật, Phan Châu Trinh đã tìm cách liên lạc sang Quảng Đông là chỗ Phan Châu Trinh hẹn với Phan Bội Châu, rồi tiếp đó sang Nhật chừng 2 tháng (vào năm 1906) để nhìn tận mắt đất nước mới canh tân sau Minh Trị Duy Tân. Chính vì Phan Châu Trinh đã quan sát hạm đội Baltic tại Cam Ranh mà chừng bao lâu sau đó bọn Nhật Bản đánh tan tành, Phan chắc hẳn càng muốn nhìn nước Nhật bằng chính mắt của mình. Rồi cũng chính Phan Châu Trinh, sau khi được phóng thích từ lao tù Côn Đảo vào năm 1910, đã tìm đường sang ngay chính nước Pháp để tìm con đường giải cứu cho đồng bào. Tiếp theo “Nhiều tay về nên bẹp” và “Không vào tên hàng hùm sao biết được cướp” được thể hiện suốt cuộc đời vì đồng bào, vì nước quên mình của Phan Châu Trinh.

Phan Châu Trinh từng nói: “Việc đời không thành công mà nói được; huống chi thời cuộc chuyển gió mây biến đổi, trăm đường nghìn hình, có đi tới tên núi mới thấy rõ được”.²¹ Bội thì,

Quan sát văn minh Tây Phương

Tác Giả: Vĩnh Sính

Thứ Tư, 04 Tháng 8 Năm 2010 21:04

Chúng ta sẽ không ngạc nhiên nếu trên thế giới, giữa Phan Châu Trinh và Trần Quý Cáp, chính Phan Châu Trinh là người đi đầu tiên gợi ý về cuộc đi quan sát văn minh Tây phương táo bạo ngay ở vùng Cam Ranh hơn 100 năm trước đây.

© Vĩnh Sính